

**Ομιλία στην εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε με την
ευκαιρία της παρουσίασης από τις «Εκδόσεις Καστανιώτη»
του τρίτου έργου με τίτλο: «Για μια ισχυρή Ελλάδα στην
Ευρώπη και στον κόσμο»**

«Αίγλη» Ζαππείου, 16 Οκτωβρίου 2002

Κυρίες και κύριοι, φίλες και φίλοι,

Με τον κ. Καστανιώτη, όπως το ανέφερε, μας συνδέει μια παλιά φιλία. Είναι, όμως, κύριε Καστανιώτη, 23 χρόνια από τότε που είχαμε την πρώτη μας συνεργασία. Θυμάμαι τότε στην οδό Ζωοδόχου Πηγής που είχατε το γραφείο σας, σας επισκέφθηκα στο πατάρι και συζητήσαμε για την έκδοση αυτού του μικρού βιβλίου που έφερε τον τίτλο «Η δομική αντιπολίτευση».

Από τότε μέχρι τώρα έχει περάσει πολύς καιρός, υπήρξαν πολλές εξελίξεις. Ο κ. Καστανιώτης μου πρότεινε να εκδώσει τις ομιλίες που είχα κάνει από το 1996 και μετά και η πρότασή του αυτή μου προκάλεσε πολλές αμφιβολίες και σκεπτικισμό. Γιατί γνωρίζω, όπως γνωρίζετε και εσείς πολύ καλά, ότι σε πάρα πολλές βιβλιοθήκες υπάρχουν τόμοι ομιλιών και μάλιστα χρυσοποίκιλτοι, οι οποίοι κοσμούν τα τελευταία ράφια, δηλαδή αυτά που δεν χρησιμοποιούνται ποτέ. Δεν θα ήθελα επομένως μια τέτοια έκδοση να προορίζεται για διακόσμηση και όχι για χρήση.

Παρ' όλα αυτά, δέχθηκα να δω τουλάχιστον το εγχείρημα και παρακάλεσα το συνεργάτη μου, τον κ. Γιώργο Παπαδημητρίου, ο οποίος επιμελήθηκε να συγκεντρώσει μαζί με την κυρία Βάσω Κυριαζάκου και την κυρία Ελίνα Κανελλοπούλου τις ομιλίες αυτές, να

τις τοποθετήσει σε μια χρονολογική σειρά και να ετοιμάσει αυτά τα κείμενα.

Τα κοίταξα και διαπίστωσα ότι η αρχική στάση μου δεν ήταν απόλυτα δικαιολογημένη. Άλλαξα γνώμη. Και άλλαξα γνώμη, γιατί διαπίστωσα ότι τα κείμενα αυτά δείχνουν πολύ χαρακτηριστικά πόσο μεγάλη απόσταση έχουμε διανύσει στην Ελλάδα ως προς τους προβληματισμούς μας στα θέματα που μας απασχολούν.

Πολλά που ήταν πριν λίγα χρόνια -και μιλάω για το 1996-1997- αλλά ακόμα και χθες, γιατί οι συζητήσεις δεν τέλειωσαν τότε, κράτησαν μέχρι και το 2000, πολλά λοιπόν που ήταν αντικείμενο διαμάχης, ανήκουν σήμερα στα κεκτημένα, στα θέματα εκείνα για τα οποία έχει κλείσει η αντιπαράθεση.

Τότε χρειαζόταν μάχη για την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας. Τότε η πορεία, το 1996, το 1997, το 1998, η πορεία προς την ΟΝΕ ήταν αμφισβητούμενη. Τότε η οικονομική σταθερότητα συναντούσε αμφιθυμία, υπήρχαν αντίδραση και πολλές αμφιβολίες ως προς την έννοια της σταθερότητας. Τότε η αμφιβολία, ως προς την ασκούμενη οικονομική πολιτική που σήμερα είναι -θα έλεγα- στο μεγαλύτερο φάσμα της πολιτικής ζωής δεκτή και δεν αμφισβητείται πια, ήταν μια αμφιβολία γενικευμένη.

Και το φαινόμενο αυτό δεν άγγιζε μόνο το πεδίο της οικονομίας. Από τα κείμενα του τρίτομου έργου προκύπτει πολύ ξεκάθαρα ότι το ίδιο ίσχυε και για την εξωτερική πολιτική. Η χώρα εμφανιζόταν, ιδίως μετά τα Ιμια, ότι βρίσκεται στο χείλος της καταστροφής, η κυβέρνηση κατηγορείτο για συνεχή υποχωρητικότητα απέναντι στην Τουρκία και πολλοί λίγοι ήταν εκείνοι που πίστευαν σε μια πολιτική, η οποία δεν είχε διμερή χαρακτήρα, αλλά ήθελε να εντάξει τα ειδικά προβλήματα της περιοχής στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Και αυτή τη μάχη την κερδίσαμε, δηλαδή την ένταξη των ειδικών αυτών προβλημάτων στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο με τις Συμφωνίες

Πολλές συζητήσεις έμοιαζαν ότι έχουν κλείσει.
- Να έχουμε μερικές να διαφρευστούμε τα θέματα που μοιείσο, αναλύω η πια το (κατα)ρευσ. Και ο βιοπολιτικό διάγραμμα να ανααστηθεί (Οργάνω) - Απριλίου 2004
επισημαίνει φανατισμό παραμεθωπολογία.

Μια χερσώνιαση πρόκληση στις σχέσεις με τη Τουρκία και το κεντρικό ερώτημα...
Ομως έμαθα περισσότερα.

Οι συμφωνίες αυτές αναμένουν μία βεβαιότητα για μελλοντικά -ωστόσο- στοιχεία να χτίσουμε. Δεν θεωρούμε δεδομένο, η κοινή γνώμη έμαθε ότι αυτές οι συμφωνίες...

αναφορά ~~στη~~ ~~επιταγή~~ ~~α~~ ~~δωροδότη~~ ~~αυτή~~ και κατέδειξε ένα
χάρμα στήθι φέων σε όλη την έκταση των χωριών και
ἀπορεμβάσεων μιας κοινότητας.

του Ελσίνκι, με το ρόλο μας στα Βαλκάνια, με το να δείξουμε έμπρακτα στις σχέσεις μας με τις άλλες βαλκανικές χώρες και με την Τουρκία ότι επιδιώκουμε την ειρήνη και τη συνεργασία.

Τα κείμενα δείχνουν μια συνεχή και ας μου επιτραπεί να πω, κοπιώδη προσπάθεια για τη βαθμιαία δημιουργία ενός διαφορετικού κλίματος, αλλά και μιας διαφορετικής και πιο θετικής πραγματικότητας για την Ελλάδα. Δείχνουν σιγά-σιγά, αν τα κοιτάξει κανείς με τη χρονολογική σειρά τους, με την αλλαγή των προβληματισμών ότι η Ελλάδα αλλάζει, ότι η Ελλάδα εκσυγχρονίζεται, γυρίζει σελίδα και απασχολείται με νέα προβλήματα.

Είναι πράγματι αξιοσημείωτο, γιατί τα κείμενα είναι κείμενα επικαιρότητας. Ποια ήταν η επικαιρότητα στην αρχή και ποια είναι η επικαιρότητα στο τέλος. Ενώ στην αρχή, όπως ανέφερα, ήταν η ΟΝΕ, στο τέλος είναι τα νέα προβλήματα, τα προβλήματα του 2000, τα προβλήματα της οικονομικής πολιτικής σε μια ζώνη ενιαίου νομίσματος: Πώς θα πετύχουμε, εμείς, η Ελλάδα, την αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη, όταν υπάρχουν κριτήρια που ήταν παλιά ισχυρά, αλλά τώρα έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία. Κριτήρια όπως η ανταγωνιστικότητα, η τεχνολογική ικανότητα, η αξιοποίηση των κατακτήσεων της Κοινωνίας της Πληροφορίας.

Και κοντά στα παλιά θέματα, γιατί ανέφερα την εξωτερική πολιτική, όπως είναι το Κυπριακό (γιατί το Κυπριακό παραμένει ακόμη άλυτο) υπάρχουν θέματα που τίθενται με νέο τρόπο, όπως είναι πλέον η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλλά και διαφορετικά θέματα τελείως καινούρια, όπως είναι το μέλλον της Ευρώπης, πώς το θέλουμε, πώς το βλέπουμε. Επίσης, η διαμόρφωση των νέων συσχετισμών στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν από τη ριζική αλλαγή στα Βαλκάνια. Ακόμη η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Κεντρική Ευρώπη.

Αλλάζει
από την
δύοτην
τετραετία

Κυρίες και κύριοι, φίλες και φίλοι,

Σήμερα, όπως ανέφερα, πάρα πολλά από εκείνα που ήταν διακυβεύματα δεν μας απασχολούν πια. Οι αγώνες που οδήγησαν στην κατάκτηση των όσων θεωρούμε σήμερα αυτονόητα λησμονούνται. Εδώ φαίνεται ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης πολιτικής εξέλιξης.

Η πολιτική, χάρη στην ταχύτητα των εξελίξεων, χάρη στον «πολυβολισμό» εικόνων και γεγονότων που προσφέρει η τηλεόραση, εξελίσσεται όπως ένα σίριαλ με πολλές συνέχειες, συνέχειες ετών. Όταν βλέπουμε το τελευταίο, το τρέχον επεισόδιο για την ακρίβεια, έχουμε ξεχάσει πώς ξεκίνησε η σειρά, τι προηγήθηκε, πώς βρεθήκαμε ξαφνικά εδώ.

Η συνεχής εντατική προβολή της επικαιρότητας θρυμματίζει τη συνείδηση της εξέλιξης των γεγονότων, αλλά όμως η μνήμη είναι απαραίτητη για να αξιολογήσουμε, να κρίνουμε, να προσδιορίσουμε τη συνέχιση της πορείας μας. Η μνήμη του γιατί η χώρα είχε πρόβλημα, η μνήμη πώς αγωνίσθηκε και ενάντια σε ποιους για να λύσει αυτά τα προβλήματα.

Το παρελθόν είναι πάντα στοιχείο του παρόντος. Είναι επίσης το στοιχείο του μέλλοντος, το οποίο θέλουμε να προσδιορίσουμε, να διαγράψουμε. Η παρελθοντολογία είναι μερικές φορές ενοχλητική, αλλά το να ξεχνάμε, να μην έχουμε μνήμη, δεν μας βοηθά να κατανοήσουμε, να έχουμε συνείδηση των γεγονότων. Δεν μας βοηθά να έχουμε τεκμηρίωση για το τι πρέπει να γίνει σήμερα. Η μνήμη χρειάζεται.

Καμιά οικονομική και κοινωνική εξέλιξη δεν ξεκινά από το μηδέν. Και στο σημείο αυτό θα ήθελα να τονίσω ότι, αντίθετα με εκείνο που

- Ανέκοψε τη δουλειά
Τι σκεφτόμαστε σιωπώσο

πιστεύουν πάρα πολλοί, οι ρίζες κάθε κατάστασης και ιδιαίτερα της σημερινής πάνε πολύ πίσω. Το ότι εκείνο που έγινε πριν από τέσσερα- πέντε- έξι χρόνια ή και αυτό που έγινε πριν δέκα-είκοσι χρόνια είναι παρελθόν και στο άμεσο πρόβλημα, στην άμεση συζήτηση ίσως δεν έχει τόση σημασία ή δεν πρέπει να αναφερόμαστε.

Πιστεύω πως η σημερινή έκδοση, επειδή περιέχει αυτά τα στοιχεία της εξέλιξης είναι μια χρήσιμη συνεισφορά. Είναι μια συνεισφορά σε αυτό που εγώ θα αποκαλούσα «δημιουργική μνήμη».

Αλλά η έκδοση δεν εξυπηρετεί μόνο αυτό. Διαβάζοντας αυτά τα κείμενα αναδεικνύονται και ορισμένες σταθερές της πολιτικής αντιπαράθεσης τα τελευταία χρόνια. Σταθερές που αφορούν τόσο την ουσία της πολιτικής, αλλά και την πολιτική κουλτούρα μας. Διαφαίνεται μια γραμμή αντιπαράθεσης και είναι σαφέστατη. Η γραμμή αντιπαράθεσης ανάμεσα σε μια πολιτική, όπως εμείς την πιστεύουμε, που θέλει να εξασφαλίσει περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη στο περιβάλλον όμως που υπάρχει, στο περιβάλλον που δημιουργούν η παγκοσμιοποίηση και οι νόμοι της αγοράς.

Και η πολιτική αυτή έρχεται σε αντίθεση με μια πολιτική που αρνείται περιορισμούς στην αγοραία διαδικασία, δεν θέλει τέτοιους περιορισμούς. Όπως διαφαίνεται βέβαια από τα κείμενα, οι συνεχείς κραυγές κινδύνου, οι κασσανδρικές προβλέψεις που αφθονούσαν τα χρόνια από το '96 μέχρι το 2000 από δογματιστές διαφόρων προελεύσεων, δεν επαληθεύθηκαν και δεν επαληθεύονται.

Υπάρχουν ακόμη διαδεδομένοι δογματισμοί στη χώρα μας που καλλιεργούν το φόβο για κάθε τι που είναι εκσυγχρονιστικό, για κάθε αλλαγή, για κάθε καινούρια αντίληψη. Τέτοιοι δογματισμοί οδηγούν τη σκέψη, αλλά οδηγούν και τη δική μας κοινωνία σε αδιέξοδα και γι' αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνουν δεκτοί.

Μέσα από τα κείμενα προκύπτει και η απάντησή μας σε ένα θέμα το οποίο μας έχει απασχολήσει όλους: Το θέμα των διακρίσεων ανάμεσα στις πολιτικές, το θέμα της διάκρισης μεταξύ συντήρησης και προόδου, Αριστεράς και Δεξιάς.

Γνωρίζουμε ότι υπάρχουν μερικοί που λένε πως αυτή η πολιτική που ακολουθήσαμε, αλλά και γενικά η πολιτική του δημοκρατικού σοσιαλισμού οδηγεί αυτές τις διακρίσεις σε ενταφιασμό.

Και θα εγώ θα πω δυνατά -και αυτό φαίνεται μέσα από τα κείμενα- κάθε άλλο. Οι ιδεολογίες δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με τα μεγάλα «μεσσιανιστικά» σχέδια. Η πολιτική δεν περιορίζεται σε επαναστατικές πλειοδοσίες. Μπορεί μια ρεαλιστική πολιτική να συνδέει το ρεαλισμό με την ουτοπία. Αυτό το γνωρίζουν οι πολίτες των προηγμένων κοινωνιών.

Η δημοκρατική αριστερά για να συμβάλλει στην κοινωνική δικαιοσύνη δεν ταυτίζεται πια με τον κρατισμό, δεν ταυτίζεται με το συντεχνιακό πνεύμα, δεν ταυτίζεται με τον ανέξοδο ουτοπισμό. Είπα πριν μια έκφραση που είχα χρησιμοποιήσει σε ένα κείμενο της δεκαετίας του '80 «ρεαλιστικός ουτοπισμός». Το όραμα με τα μέσα όμως που το κάνουν σιγά-σιγά πραγματικότητα τώρα. Γιατί το όραμα, αν το έχεις μακριά και δεν το χρησιμοποιείς και δεν το πλησιάζεις και το διαγράφεις και συμβιβάζεσαι δεν είναι χρήσιμο, δεν είναι όραμα. Χρειάζεται όραμα που να καθοδηγεί την πράξη σήμερα. Και επειδή η πράξη σήμερα είναι και ρεαλισμός, αυτό δεν σημαίνει ότι αναιρείται η διαφορετικότητα. Κάθε άλλο μάλιστα. Η διαφορετικότητα υπάρχει.

Η σύγχρονη αριστερά αναγνωρίζει την κεντρική σημασία της αυτονομίας του ατόμου, κάθε ατόμου. Ο σεβασμός της αυτονομίας του ενός προϋποθέτει το σεβασμό και της αυτονομίας του άλλου. Αυτή είναι μια γνωστή αρχή. Στο πλαίσιο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία η πρωτοβουλία, η δημιουργικότητα, η επινοητικότητα στο πεδίο της

οικονομίας. Και γι' αυτό μια σύγχρονη αριστερά αναγνωρίζει την αξία της επιχειρηματικότητας και την αξία της δημιουργίας του πλούτου μέσα από την επιχειρηματικότητα αυτή.

Αλλά η αγορά δεν μπορεί να αποτελεί το μόνο μηχανισμό παραγωγής και διανομής αγαθών. Η πλαισίωση της αγοράς από το κράτος είναι απαραίτητη, όχι μονάχα για να ρυθμίσει τον ανταγωνισμό, αλλά και για να αποφευχθεί ο αποικισμός του συνόλου της κοινωνικής ζωής από την οικονομία. Εδώ είναι το μεγάλο στοίχημα της σύγχρονης αριστεράς. Έτσι οριοθετείται η νεοφιλελεύθερη δεξιά, έτσι οριοθετείται η σύγχρονη αριστερά και απέναντι από την «κρατικίστικη» αριστερά.

Εμείς έχουμε εμπιστοσύνη στις δυνάμεις της αγοράς, αλλά παράλληλα πιστεύουμε στην αυτονομία των άλλων σφαιρών του κοινωνικού πεδίου, της κοινωνικής ζωής: Στην αυτονομία της πολιτικής, στην αυτονομία της κοινωνικής αλληλεγγύης, στην αυτονομία του πολιτισμού και στη διαφύλαξη αυτών των αυτονομιών.

Αγωνιζόμαστε με γνώμονα την αυτονομία των πολιτών, την αυτονομία κάθε πολίτη, ώστε κάθε μία απ' αυτές τις σφαίρες να αναπτυχθεί αυτόνομα και αρμονικά δίπλα στις άλλες, χωρίς να καθορίζεται, χωρίς να κυριαρχείται, χωρίς να κατευθύνεται από την αγοραία λογική. Να έχει και τους δικούς της ρυθμούς, να έχει και τις δικές της νομοτέλειες, να έχει και τις δικές της σκέψεις. Γιατί έτσι ακριβώς πετυχαίνουμε μια κοινωνία, η οποία δεν καθορίζεται από το αγοραίο κέρδος. Πετυχαίνουμε μια κοινωνία, η οποία έχει πολλές άλλες κεντρικές και κυρίαρχες ευαισθησίες, όπως είναι η ισότητα, η ελευθερία, η κοινωνική αλληλεγγύη.

Σε ένα τελευταίο σημείο που θα σταθώ και το οποίο προκύπτει από τα κείμενα είναι μια βαθμιαία στροφή στο ύφος της πολιτικής αντιπαράθεσης τα τελευταία χρόνια. Στο λόγο της Αντιπολίτευσης

(γιατί κάποια από τα κείμενα αποτελούν απάντηση στην Αντιπολίτευση, μιας και μερικά από αυτά εκφωνήθηκαν στις συνεδριάσεις της Βουλής και είναι κείμενα σε σχέση με την επικαιρότητα) από τη στιγμή που είναι πια ορατή η αδυναμία της να τεκμηριώσει τα επιχειρήματά της, κυριαρχούν λαϊκίστικες τακτικές, διαστρέβλωση γεγονότων, επιλεκτική εστίαση σε ό,τι τη συμφέρει, απουσία προγραμματικών θέσεων και προσωπικές επιθέσεις.

Ένα τέτοιο ύφος, μια τέτοια πολιτική κουλτούρα δυσκολεύει βέβαια τις αναλύσεις, δυσκολεύει την ανάπτυξη επιχειρημάτων και οδηγεί την αντιπαράθεση σε μια ένταση. Ένταση, η οποία βρίσκεται σύμφωνη με την αντίληψη που χαρακτηρίζει πολλά μέσα μαζικής ενημέρωσης τα οποία βλέπουν την πολιτική ως «κοκορομαχία», ως αντιθέσεις προσώπων, ως έντονες διαμάχες με εξάρσεις και δεν ενδιαφέρονται για την ουσία της πολιτικής, δεν ενδιαφέρονται γι' αυτό το οποίο πραγματικά έχει σημασία για την εξέλιξη της κοινωνίας. Βέβαια, δεν έχει σημασία η προσωπική αντιπαράθεση και η διαμάχη στο ύφος.

Εγώ πιστεύω ότι δεν τιμά τη χώρα και δεν αξίζει στη χώρα ένα τέτοιο ύφος διαμάχης. Οι τακτικές αυτές που εφαρμόστηκαν δυσκολεύουν πάρα πολύ την επίλυση των προβλημάτων, γιατί δεν επιτρέπουν έναν πραγματικό και ουσιαστικό διάλογο. Είναι ένας πόλεμος εντυπώσεων που οδηγεί πάντα σε δυσκολία μιας πραγματικής προσέγγισης ως προς την ουσία.

Η χώρα έχει ανάγκη από ορθολογισμό, έχει ανάγκη από δημιουργικότητα.

Η χώρα έχει ανάγκη από ιδέες που προκαλούν σκέψη, από θέσεις που κεντρίζουν, οδηγούν σε νέες θέσεις, σε συνθέσεις.

Έχουμε όλοι ανάγκη από τη θέληση να χτίσουμε το καλύτερο.

Ελπίζω πως η συλλογή αυτών των ομιλιών που παρουσιάζεται σήμερα να συμβάλει σ' αυτό. Να συμβάλει να πετυχαίνουμε το καλύτερο.